

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

หลักนิติธรรมกับความเหมาะสมของสังคมไทยภายใต้
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

จัดทำโดย นายสารธ ฉันท์เรืองวนิชย์
รหัส ๖๒๐๗๔๔

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๗
วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

หลักนิติธรรมกับความเหมาะสมของสังคมไทยภายใต้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

ชื่อ สาร ฉันทน์เรืองวณิชย์^๑

๑. บทนำ

ความแตกต่างทางความคิดเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นเรื่องปกติของประชาธิปไตย แต่สังคมไทยในช่วงที่ผ่านมา มีความขัดแย้งทางความคิด ทางการเมืองอย่างรุนแรง ทำให้เกิดความเสียหายทั้งทางด้านร่างกาย ทางด้านจิตใจของคนในสังคมรวมถึงประเทศชาติ หลายฝ่ายต่างพยายามหาทางแก้ไขปัญหา และหลักนิติธรรมได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและนำมาเป็นหลักในการบริหารประเทศ ดังนั้น หลักนี้โดยทั่วไปก็มีความเข้าใจว่าเป็นการบริหารจัดการบ้านเมืองตามตัวบทกฎหมาย และใช้กฎหมายเป็นหลักในการตัดสินคดีความหรือกรณีพิพาท ตาต่อตาเท่านั้น แต่สภาพความเป็นจริงแล้วสังคมเราในระบอบประชาธิปไตยตามหลักนิติธรรมที่มีมิติในแง่มนุอื่นนอกจากการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด และในสังคมปัจจุบันของไทยเรานั้น ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ต้องการความชอบธรรม ความเป็นธรรมในสังคม การลดปัญหาคอร์รัปชัน การลดความเหลื่อมล้ำระหว่างคนรวยและคนจนในสังคม ทำให้มีกลไกและกระบวนการในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตยและการบริหารบ้านเมืองตามหลักนิติธรรม หลักธรรมาภิบาล เพื่อให้เกิดความโปร่งใสและความเชื่อมั่นจากนักลงทุนและคนในสังคมเอง เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น หลักนิติธรรมจึงเสมือนเสาหลักสำคัญของระบอบประชาธิปไตยที่จะเชื่อมโยงกระบวนการต่าง ๆ ทางด้านกฎหมาย การเมือง การปกครอง ด้านเศรษฐกิจสังคมและด้านสิทธิเสรีภาพ เพื่อให้สังคมไทยมีความผาสุกและเจริญก้าวหน้าและเกิดความสามัคคีปรองดองของคนในชาติอันเป็นจุดประสงค์หลัก และเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของคนในสังคมนั้นเอง

๒. แนวคิด หลักนิติธรรม หลักรัฐธรรมนูญ ที่สอดคล้องกับสังคมไทย

ประเทศไทยได้เปลี่ยนผ่านจากเผด็จการทหารก่อนปี ๒๕๒๐ ไปสู่ “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ในปี ๒๕๒๑ เรื่อยมาจนมีความพยายามปฏิรูปการเมืองในปี ๒๕๓๙ โดยมีการจัดตั้ง

^๑ รองกรรมการผู้อำนวยการ บริษัท ชิตีเรียลตี้ จำกัด

สภาร่างรัฐธรรมนูญมาร่างรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ ซึ่งถือว่าเป็น “รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน” รัฐธรรมนูญฉบับนี้พยายามแก้ปัญหาของระบอบการเมืองไทยใน ๓ แนวทาง คือ^๒

ประการแรก ปรับการเมืองของนักการเมืองให้เป็นการเมืองของพลเมืองด้วยการขยายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคให้ประชาชนเพิ่มขึ้น พร้อมทั้งเพิ่มส่วนร่วมของประชาชนในการเมืองและการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ

ประการที่สอง มุ่งขยายนิติธรรมและปราบปรามทุจริต ด้วยการเพิ่มศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เพิ่มองค์กรตรวจสอบควบคุมต่าง ๆ อาทิ ป.ป.ช. คตง. ผู้ตรวจการแผ่นดิน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ กกต. ฯลฯ รวมทั้งมาตรการป้องกันและปราบปรามการทุจริตต่าง ๆ อาทิ การแสดงบัญชีทรัพย์สินหนี้สิน การถอดถอนการดำเนินคดีอาญาผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เป็นต้น

ประการที่สาม รัฐธรรมนูญ ๒๕๔๐ ต้องการสร้างเสถียรภาพและประสิทธิภาพให้รัฐบาลด้วยมาตรการต่าง ๆ ของระบบรัฐสภาที่ทำให้มีเหตุผล ซึ่งประสบความสำเร็จยิ่งเพราะทำให้รัฐบาลมีเสียงข้างมากเด็ดขาดและอยู่ครบวาระ ๔ ปี และทำให้นายกรัฐมนตรีมีอำนาจสูงสุดอย่างไม่เคยมีมาก่อน แต่ก็ทำให้การตรวจสอบทางการเมืองผ่านญัตติไม่ไว้วางใจเป็นไปได้ ที่สำคัญคือเกิดความรู้สึกทั่วไปในสื่อมวลชนและประชาชนว่า รัฐบาลกำลังขยายอำนาจอิทธิพลไปครอบงำองค์กรต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญและสื่อมวลชนอย่างกว้างขวางลึกซึ้ง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ “**นิติธรรม**” กำลังถูกทำลาย จึงเป็นที่มาของการประท้วงอย่างยืดเยื้อของประชาชน และจบลงด้วยการยึดอำนาจเมื่อ ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ พร้อมกับการจัดทำรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ ขึ้นมา เพื่อปรับสมดุลอำนาจเสียใหม่โดยเพิ่มข้อจำกัดอำนาจบริหารให้มากขึ้น และปรับกระบวนการสรรหาศาลรัฐธรรมนูญและองค์กรอิสระให้ปลอดจากการแทรกแซงทางการเมือง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ เป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่สามของประเทศไทยที่ได้บัญญัติ “หลักนิติธรรม” ไว้ต่อเนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ในหมวด ๑ บททั่วไป มาตรา ๓ ว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ และหน่วยงานของรัฐ ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยรวม” และหมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย มาตรา ๒๖ ว่า “การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีนี้

^๒ วารสารศาลรัฐธรรมนูญ ปีที่ ๑๖ เล่มที่ ๔๗ เดือนพฤษภาคม - สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๗, หน้า ๑๖-๑๗

รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้ รวมทั้งต้องระบุมเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพไว้ด้วย” ดังนั้น จึงต้องศึกษาถึงความหมาย ความสำคัญ และบทสรุปของหลักนิติธรรมที่สอดคล้องกับสังคมไทยในปัจจุบัน

๒.๑ ความหมายของหลักนิติธรรม

๒.๑.๑ ศาสตราจารย์จิติ ดิงศภัทย์^๓ อธิบายความหมาย ของหลักนิติธรรมว่า หมายถึง “ไม่ใช่ข้อกำหนดหรือบทบัญญัติทั้งหลายที่มีอยู่ในตัวกฎหมายหรือกฎอันเป็นหลักในมาตราต่าง ๆ กำหนดไว้ แต่หมายถึงกฎที่บังคับตัวบทกฎหมายหรือบังคับกฎหมายลักษณะต่าง ๆ ในกฎหมายเหล่านั้น ต้องอยู่ในกรอบในบังคับของกฎนั้นอีกชั้นหนึ่งความหมายของ the Rule of Law คือประมวลหลักของสิทธิขั้นมูลฐานที่แทรกอยู่ในองค์การแห่งรัฐ ซึ่งมีอำนาจและวิธีการอันจะทำให้สิทธิเหล่านั้นมีผล ประกอบด้วยหลักสถาบัน และวิธีการซึ่งมีอยู่ในกฎหมายอันชุมชนรับรองและคุ้มครองประโยชน์ของเอกชน โดยจำกัดขอบเขตอำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ หลักที่ว่านี้ใช้บังคับแก่ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร ตุลาการ และทนายความ จึงเป็นที่รับรองกันว่าเป็นกฎ อันเป็นฐานที่ตั้งแห่งการก่อสิทธิขั้นมูลฐานตามกฎหมาย...” และศาสตราจารย์จิติยังเห็นอีกด้วยว่า the Rule of Law นั้นเป็นกฎข้อบังคับเหนือกฎหมาย อีกชั้นหนึ่งซึ่งเป็นแนวคิดมาแต่โบราณ

๒.๑.๒ อาจารย์ธานินทร์ กรีวิเชียร^๔ ได้อธิบาย the rule of law ซึ่งท่านแปลว่า “นิติธรรมวินัย” หมายถึง “หลักการแห่งกฎหมายที่เทิดทูนศักดิ์แห่งความเป็นมนุษย์และยอมรับนับถือสิทธิและเสรีภาพแห่งมนุษย์ชนทุกแห่งทุกมุม รัฐต้องให้ความอารักขาคุ้มครองมนุษย์ชน ให้พ้นจากลัทธิทรราชย์ หากมีข้อพิพาทใด ๆ เกิดขึ้น ไม่ว่าจะรัฐกับเอกชน หรือระหว่างเอกชนกับเอกชนศาลสถิตยุติธรรมเท่านั้นที่มีอำนาจอิสระและเด็ดขาดใน การตัดสินข้อพิพาทนั้นตามกฎหมายของบ้านเมือง” โดยท่านเห็นด้วยว่า คำว่า นิติธรรมวินัยในปัจจุบันมีความหมายกว้างกว่าในระบบกฎหมายอังกฤษสมัยดั้งเดิม

๒.๑.๓ ศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี เกษมทรัพย์^๕ ได้อธิบาย คำว่า หลักนิติธรรม หมายถึง การปกครองโดยกฎหมาย เป็นใหญ่มิใช่คนเป็นใหญ่ โดยท่านกล่าวว่า “ในประเทศที่ถือหลักการนี้ เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างราษฎรด้วยกัน หรือระหว่างราษฎรกับข้าราชการ หรือแม้กระทั่งระหว่างราษฎรกับผู้มีอำนาจใหญ่โตของบ้านเมืองเกิดปัญหาว่าฝ่ายใดผิดฝ่ายใดถูกต้องควรจะบังคับการให้เป็นอย่างไรแล้วกฎเกณฑ์หรือเครื่องวัดที่จะนำมาชี้ขาดปัญหาเหล่านี้ก็คือตัวบทกฎหมายของบ้านเมือง

^๓ จิติ ดิงศภัทย์.หลักวิชาชินนักกฎหมาย. ก.ท.ม.: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕ หน้า ๘๕

^๔ ธานินทร์ กรีวิเชียร. บทบรรณาธิการ, บทบัณฑิต. เล่มที่ ๒๐ ตอน ๓ พ.ศ. ๒๕๐

^๕ ปรีดี เกษมทรัพย์. ประชาธิปไตยกับชนชั้นกลาง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๓๖, หน้า ๔๖

ไม่ใช่ชี้ขาดบังคับบัญชาไปตามอารมณ์หรือตามอำเภอใจของผู้มีอำนาจ ถ้าหลักการนี้ฝังรากฐานลงในประเทศชาติบ้านเมืองได้อย่างมั่นคงแล้วบ้านเมืองนั้นก็จะมีชื่อมีแป ทำให้ผู้มีกำลังมากกว่าไม่กล้าและไม่อาจข่มเหงผู้มีกำลังน้อยกว่า ผู้มีสติปัญญาฉลาดกว่าไม่กล้าและไม่อาจใช้สติปัญญาของตนเอาไรต์เอาเปรียบผู้มีสติปัญญาด้อยกว่า สรุปแล้วหลักเรื่องนิติธรรมหากจะอธิบายแบบไทย ๆ ก็คือหลักไม่ให้คนข่มเหงและเอาไรต์เอาเปรียบกันโดยถือกฎหมายเป็นหลักเป็นประธานในการปกครองบ้านเมืองนั่นเอง”

๒.๑.๔ ศาสตราจารย์ ดร. ประยูร กาญจนกุล^๖ กล่าวว่า คำว่า หลักนิติธรรม ตรงกับภาษาอังกฤษว่า the rule of law ซึ่งหมายถึง “หลักพื้นฐานแห่งกฎหมายซึ่งจำกัดอำนาจในทางนิติบัญญัติเพื่อป้องกันมิให้ใช้อำนาจโดยมิชอบด้วยกฎหมายและเพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลให้เป็นไปโดยเสมอภาคกันตามกฎหมาย”

๒.๑.๕ นายอรรถนิติ ดิษฐอำนาจ^๗ กล่าวว่า “หลักนิติธรรมหรือ The Rule of Law คือการปกครองโดยกฎหมายซึ่งเป็นธรรม ประการแรก กฎหมายที่ออกใช้บังคับต้องออกเพื่อประโยชน์ของประชาชนไม่ใช่เพื่อประโยชน์ส่วนตัว ประการที่สอง การบังคับใช้กฎหมายต้องมีความยุติธรรมและเป็นไปด้วย ความเสมอภาคไม่เลือกปฏิบัติ กล่าวคือไม่ให้สิทธิคนหนึ่งดีกว่าอีกคนหนึ่งในการวินิจฉัยว่าเป็นความยุติธรรมหรือไม่ในแง่ของกฎหมาย นักกฎหมายจะพิจารณาจากคนในสังคมที่มีเหตุมีผลและมีความรู้สึกผิดชอบ ซึ่งไม่มีส่วนได้เสียในเรื่องนั้นมาเป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องยุติธรรมหรือไม่ ความยุติธรรมนี้เป็นสาระสำคัญของกฎหมายและเป็นอุดมการณ์ของนักกฎหมายเป็นความต้องการของมนุษย์และของทุกสังคม”

๒.๑.๖ คณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ^๘ ให้ความหมายของหลักนิติธรรมไว้ว่า หลักพื้นฐานแห่งกฎหมายที่กฎหมายกระบวนการยุติธรรมหรือการกระทำใด ๆ จะต้องไม่ฝ่าฝืนขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรมโดยจำแนกเป็น ๒ ประการ คือ ประการที่ ๑ หลักนิติธรรมโดยเคร่งครัดหรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างแคบ ซึ่งหมายถึงหลักพื้นฐานแห่งกฎหมายที่กฎหมายกระบวนการยุติธรรมและการกระทำใด ๆ จะต้องไม่ฝ่าฝืนขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรม โดยหลักนิติธรรมหรือหลักพื้นฐานในกฎหมายนี้จะถูกล่วงละเมิดมิได้ หากกฎหมายกระบวนการยุติธรรมหรือการกระทำใด ๆ ฝ่าฝืนขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรมย่อมไม่มีผลใช้บังคับ ประการที่ ๒ หลักนิติธรรม

^๖ เอกบุณย์ วงศ์สวัสดิ์กุล. หลักนิติรัฐ หลักนิติธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๕๓, หน้า ๑๔๐

^๗ วารสารศาลยุติธรรมปริทัศน์. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๔, ๒๕๕๓ หน้า ๖.

^๘ คณะอนุกรรมการวิชาการว่าด้วยหลักนิติธรรมแห่งชาติและคณะอนุกรรมการบรรณาธิการหนังสือหลักที่ทำในคณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักที่ ๓ แห่งชาติ (กรุงเทพฯ : บริษัท พี เอส พรินติ้ง แอนด์ ดีไซน์ จำกัด ๒๕๕๗), หน้า ๑.

โดยทั่วไปหรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างกว้าง ซึ่งหมายถึงลักษณะที่ดีของกฎหมายกระบวนการยุติธรรมหรือการกระทำใด ๆ ที่อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อุดมคติของกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม อย่างไรก็ตามแม้ว่ากฎหมายหรือกระบวนการยุติธรรมหรือการกระทำใด ๆ จะไม่มีลักษณะสาระสำคัญครบถ้วนของการเป็นกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่ดีหรือขาดตกบกพร่องไปบ้างก็ตาม กฎหมายกระบวนการยุติธรรมหรือการกระทำใด ๆ ยังใช้บังคับได้อยู่ตราบเท่าที่ไม่ขัดต่อหลักนิติธรรมโดยเคร่งครัด

๒.๒ องค์ประกอบของหลักนิติธรรม

๒.๒.๑ ศาสตราจารย์ ดร. ประยูร กาญจนดุล^๙ ให้คำอธิบายเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักนิติธรรมไว้ว่า สาระสำคัญของหลักนิติธรรมมีดังนี้ คือ ๑) การปกครองรัฐต้องเป็นการปกครองโดยกฎหมายของสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของเอกชนผู้อยู่ใต้การปกครองต้องได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย และ ๒) เอกชนผู้อยู่ใต้การปกครองย่อมเสมอกันตามกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน

๒.๒.๒ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. บวรศักดิ์ อุวรรณโณ^{๑๐} ให้คำอธิบายเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักนิติธรรมไว้ว่า หลักนิติธรรมควรมีองค์ประกอบ ๔ ประการ ได้แก่

๑) องค์ประกอบด้านสาระ คือทุกคนไม่ว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐประชาชนคนธรรมดา ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายโดยเสมอภาคกันมิใช่อยู่ภายใต้อำนาจของอำเภอใจของคน และกฎหมายดังกล่าวย่อมต้องสูงสุดและรับรองคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล

๒) องค์ประกอบด้านกระบวนการ คือรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องใช้อำนาจภายในขอบอำนาจที่กฎหมายให้ไว้ตามวิธีการ รูปแบบ เวลาและสถานที่ กล่าวคือในเรื่องของวิธีการนั้นวิธีการต้องเป็นไปตามกฎหมายและจะใช้วิธีการนอกกฎหมายไม่ได้ ส่วนในเรื่องรูปแบบนั้นให้ใช้กฎหมายในรูปแบบใดก็ต้องใช้ให้ถูกต้อง และสำหรับในเรื่องเวลานอกจากหมายถึงเจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติภายในเวลาที่กำหนดให้อำนาจทำแล้ว ยังหมายความถึง ต้องทำด้วยความรวดเร็ว นอกจากนี้ในกระบวนการยุติธรรมกฎหมายต้องไม่มีผลย้อนหลังในทางที่เป็นโทษ และห้ามมิให้บังคับคนให้ร้ายตนเอง หลักฐานว่าบุคคลใดไม่มีความผิดจนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นความผิด หลักการได้รับการแจ้งข้อหา สิทธิ หลักให้ผู้ที่ถูกกระทำกระทบสิทธิและป้องกันตนเอง เป็นต้น

^๙ ประยูร กาญจนดุล, “หลักนิติธรรมไทย” ในนิติรัฐนิติธรรม, หน้า ๑๕๓.

^{๑๐} บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, “นิติธรรมกับการปกครองในระบบประชาธิปไตย” ในที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพเสี่ยเจี่ย ก๊กผล.

๓) องค์ประกอบด้านองค์กร คือจะต้องมีการแบ่งแยกการใช้อำนาจอธิปไตยและที่สำคัญที่สุดคือจะต้องมีศาลที่เป็นอิสระ สุจริต เทียงธรรม ท้ายที่สุดคือกระบวนการยุติธรรม ทั้งกระบวนการจะต้องสุจริตและเที่ยงธรรมคือตำรวจ เจ้าหน้าที่ของรัฐอื่นๆ อัยการตลอดจนศาล

๔) องค์ประกอบด้านเป้าหมาย หมายถึง การใช้กฎหมายตีความตามกฎหมาย การตัดสินใจคดีนั้นจะต้องมุ่งสร้างความยุติธรรมให้เกิดโดยเที่ยงธรรม

๒.๒.๓ คณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ หรือ คอ.ชน. ให้คำอธิบายเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักนิติธรรมโดยจำแนกเป็น ๒ ประการ คือ

ประการที่ ๑ สารสำคัญของหลักนิติธรรมโดยเคร่งครัดและหลักนิติธรรมในความหมายอย่างแคบ ได้แก่ ๑) หลักความอิสระและความเป็นกลางของผู้พิพากษาและตุลาการ ๒) กฎหมายต้องใช้บังคับเป็นการทั่วไป ๓) กฎหมายต้องมีการประกาศใช้ให้ประชาชนทราบ ๔) กฎหมายอาญาต้องไม่มีผลย้อนหลังในทางที่เป็นโทษ ๕) ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องมีสิทธิ์ในการต่อสู้คดี ๖) เจ้าหน้าที่ของรัฐจะใช้อำนาจได้เท่าที่กฎหมายให้อำนาจ และ ๗) กฎหมายจะยกเว้นความผิดให้แก่การกระทำที่ยังไม่เกิดขึ้นไม่ได้

ประการที่ ๒ สารสำคัญของหลักนิติธรรมโดยทั่วไปหรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างกว้างได้แก่ ๑) กฎหมายที่ดีต้องมีความชัดเจน ๒) กฎหมายที่ดีต้องไม่ขัดแย้งกันเอง ๓) กฎหมายที่ดีต้องมีเหตุผล ๔) กฎหมายที่ดีต้องนำไปสู่ความเป็นธรรม ๕) กฎหมายที่ดีต้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ๖) กฎหมายที่ดีต้องทันสมัยและสามารถรองรับต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม ๗) กฎหมายที่ดีต้องบัญญัติตามกระบวนการและขั้นตอนที่กฎหมายบัญญัติ ๘) กฎหมายที่ดีต้องไม่มีผลย้อนหลังเป็นผลร้ายหรือกระทบต่อสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบของบุคคล ๙) กฎหมายที่ดีต้องมีบทลงโทษที่เหมาะสมและได้สัดส่วนกับความผิด ๑๐) กฎหมายที่ดีต้องมีการบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพและส่งเสริมประชาชนมีความรู้และเคารพกฎหมาย ๑๑) กระบวนการนิติบัญญัติต้องเป็นกระบวนการที่เปิดเผยโปร่งใสและตรวจสอบได้ ๑๒) กระบวนการยุติธรรมที่ดีต้องเปิดโอกาสให้มีการอุทธรณ์ ๑๓) กระบวนการยุติธรรมที่ดีต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงได้โดยสะดวกไม่ชักช้าด้วยค่าใช้จ่ายที่เหมาะสม ๑๔) กระบวนการยุติธรรมที่ดีต้องส่งเสริมให้มีกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ๑๕) นักกฎหมายผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดีต้องมีความเป็นอิสระและความเป็นกลางในการปฏิบัติหน้าที่ และ ๑๖) นักกฎหมายผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดีต้องซื่อสัตย์สุจริตยึดหลักคุณธรรม เมตตาธรรมและสันติธรรม

นอกจากนี้ในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยคณะกรรมการการยกร่างรัฐธรรมนูญแบบเสนอสภาปฏิรูปแห่งชาติ^{๑๑} เพื่อลงมติ ซึ่งตั้งขึ้นเพื่อใช้แทนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ที่ถูกยกเลิกไปนั้นมีประเด็นที่น่าสนใจและควรพิจารณาเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักนิติธรรมเนื่องจากร่างรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้บัญญัติรองรับหลักนี้ทำไว้ในมาตรา ๓ วรรคสอง บัญญัติว่า การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม ทั้งนี้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังบัญญัติรองรับหลักการต่าง ๆ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของหลักนิติธรรมไว้ในมาตรา ๒๐๕ โดยบัญญัติว่าหลักนิติธรรมอันเป็นรากฐานของรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยอย่างน้อยต้องมีหลักการพื้นฐานสำคัญดังต่อไปนี้

- ๑) ความสูงสุดของรัฐธรรมนูญและกฎหมายเหนืออำนาจอธิปไตยของบุคคลและการแก้ไขรัฐธรรมนูญและกฎหมายโดยรัฐและประชาชน
- ๒) การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค
- ๓) การแบ่งแยกการใช้อำนาจการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและการป้องกันการแข่งขันกันระหว่างประโยชน์ส่วนตนกับประโยชน์ส่วนรวม
- ๔) หลักนิติธรรมมูลอันเป็นธรรมซึ่งอย่างน้อยต้องไม่บังคับใช้รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายย้อนหลังเป็นโทษทางอาญาแก่บุคคล ให้บุคคลมีสิทธิในการปกป้องตนเมื่อสิทธิหรือเสรีภาพถูกระทบไม่บังคับให้บุคคลต้องให้ถ้อยคำ ซึ่งทำให้ต้องรับผิดชอบทางอาญาไม่ทำให้บุคคลต้องถูกดำเนินคดีอาญาในการกระทำความผิดเดียวกันมากกว่า ๑ ครั้งและมีข้อกำหนดให้สันนิษฐานว่าบุคคลเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาว่ากระทำความผิด
- ๕) ความเป็นอิสระของศาลและสุจริตเที่ยงธรรมของกระบวนการยุติธรรม

๒.๓ หลักนิติธรรมกับปัญหาของสังคมไทย

ปัจจุบันสังคมไทยมีปัญหาที่สำคัญอีกหลายอย่างที่ต้องเร่งแก้ไข ได้แก่ ปัญหาการบริหารบ้านเมืองอย่างโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน และปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างคนรวยกับคนจน เป็นต้น หลักนิติธรรมซึ่งถือว่าเป็นเสาหลักที่สำคัญและเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการที่จะส่งเสริมสนับสนุนการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชาติ โดยในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้กล่าวถึงแนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน โดยใช้หลักการ

^{๑๑} ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยโดยคณะกรรมการการยกร่างและมณฑลสภาปฏิรูปแห่งชาติเพื่อลงมติ เมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๕๘

บริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในมาตรา ๗๖ คือรัฐพึงพัฒนาระบบการบริหารราชการแผ่นดินทั้งราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น และงานของรัฐอย่างอื่น ให้เป็นไปตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีโดยหน่วยงานของรัฐต้องร่วมมือและช่วยเหลือกันในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดิน การจัดทำบริการสาธารณะ และการใช้จ่ายเงินงบประมาณมีประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน รวมตลอดทั้งพัฒนาเจ้าหน้าที่ของรัฐให้มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีทัศนคติเป็นผู้ให้บริการประชาชนให้เกิดความสะดวก รวดเร็ว ไม่เลือกปฏิบัติและปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ รัฐพึงดำเนินการให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลของหน่วยงานของรัฐให้เป็นไปตามระบบคุณธรรม โดยกฎหมายดังกล่าวอย่างน้อยต้องมีมาตรการป้องกันมิให้ผู้ใดใช้อำนาจหรือกระทำการโดยมิชอบที่เป็นการก้าวก่ายหรือแทรกแซงการปฏิบัติหน้าที่ หรือกระบวนกรแต่งตั้งหรือการพิจารณาความดีความชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐ และรัฐพึงจัดให้มีมาตรฐานทางจริยธรรมเพื่อให้หน่วยงานของรัฐใช้เป็นหลักในการกำหนดประมวลจริยธรรมของรัฐสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐในหน่วยงานนั้น ๆ ซึ่งต้องไม่ต่ำกว่ามาตรฐานทางจริยธรรมดังกล่าว มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพ คุณธรรม และจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐควบคู่ไปกับการปรับปรุง รูปแบบและวิธีการทำงาน เพื่อใช้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐใช้หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีเป็นแนวทางในการปฏิบัติราชการ หลักการบริหารบ้านเมืองที่ดี (Good Governance) หรือหลักธรรมาภิบาล หมายถึง แนวทางในการจัดระเบียบ เพื่อให้สังคมของประเทศทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข และตั้งอยู่ในความถูกต้องเป็นธรรมตามหลักพื้นฐานที่สำคัญ คือ ๑) หลักนิติธรรม หมายถึงการปฏิบัติตามกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ โดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมายมิใช่ตามอำเภอใจ หรืออำนาจของตัวบุคคล จะต้องคำนึงถึงความเป็นธรรม และความยุติธรรมรวมทั้งมีความรัดกุมและรวดเร็วด้วย ๒) หลักคุณธรรม หมายถึง การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม การส่งเสริมให้บุคลากรพัฒนาตนเองไปพร้อมกัน เพื่อให้บุคลากรมีความซื่อสัตย์ จริ่งใจ ขยัน อดทน มีระเบียบ วินัย ประกอบอาชีพสุจริต เป็นนิสัยประจำชาติ อดทน มีระเบียบ วินัย ประกอบอาชีพสุจริตเป็นนิสัยประจำชาติ ๓) หลักความโปร่งใส หมายถึงความโปร่งใส ซึ่งตรงข้ามหรือเกือบตรงข้ามกับการทุจริตคอร์รัปชันความโปร่งใสหมายความรวมถึงการที่ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวกและเข้าใจง่าย และมีกระบวนการให้ประชาชนตรวจสอบความถูกต้อง ๔) หลักการมีส่วนร่วม หมายถึง การให้โอกาสให้บุคลากรหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมทางการบริหารจัดการเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ โดยให้ข้อมูลความคิดเห็น แนะนำ ปรีกษา ร่วมวางแผนและร่วมปฏิบัติ ๕) หลักความรับผิดชอบ หมายถึง การตระหนักในสิทธิและหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาการบริหารจัดการ การกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา และเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง รวมทั้งความ

กล้าที่จะยอมรับผลดีและผลเสียจากกระทำของตนเอง ๖) หลักความคุ้มค่า หมายถึง การบริหารจัดการ และใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยธรรมาภิบาลมีความประหยัดใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างคุ้มค่า และรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยั่งยืน ที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า หลักนิติธรรมเป็นหลักการอันหนึ่งที่สำคัญในการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ถ้าหน่วยงานภาครัฐทุกหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ทุกคนปฏิบัติตามกฎหมาย และระเบียบข้อบังคับอย่างเคร่งครัด และคำนึงถึงความเป็นธรรม ความยุติธรรม ก็จะทำให้กิจการบ้านเมืองมีการพัฒนาเจริญก้าวหน้า และสังคมอยู่อย่างสงบสุข อีกทั้งปัญหาคอร์รัปชันเป็นปัญหาที่สำคัญของประเทศไทยที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วนปัญหานี้สร้างความเสียหายให้กับงบประมาณของแผ่นดินและเศรษฐกิจของชาติเป็นจำนวนมากเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลายาวนานและมีแนวโน้มจะเพิ่มมากยิ่งขึ้นต่อไป และข้อมูลจากสำนักงาน ป.ป.ช. นายวรวิทย์ สุขบุญ เลขาธิการคณะกรรมการ ป.ป.ช. ในฐานะโฆษกสำนักงาน ป.ป.ช. แถลงว่า เมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๖๒ องค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติ (Transparency International หรือ TI) ได้ประกาศค่าคะแนนดัชนีการรับรู้การทุจริต (CPI) ปี ๒๐๑๘ ปรากฏว่า ๒ ใน ๓ จาก ๑๘๐ ประเทศทั่วโลก ได้คะแนนต่ำกว่า ๕๐ คะแนน โดยคะแนนเฉลี่ยทั่วโลกอยู่ที่ ๔๓ คะแนน ซึ่งประเทศที่ได้อันดับความโปร่งใสสูงสุดคือ เดนมาร์กได้ ๘๘ คะแนน จากคะแนนเต็ม ๑๐๐ คะแนน สำหรับไทยได้ ๓๖ คะแนน อยู่ลำดับที่ ๙๙ จาก ๑๘๐ ประเทศในการให้ค่าคะแนน CPI ปี ๒๐๑๘ องค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติ (TI) ให้คะแนนและจัดอันดับประเทศไทย โดยพิจารณาข้อมูลจากแหล่งข้อมูล ๙ แหล่งข้อมูล ซึ่งไทยได้คะแนนเท่าเดิม ๖ แหล่ง คะแนนลดลง ๓ แหล่ง ทั้งนี้ จะสังเกตเห็นได้ว่า ค่าคะแนนที่เกี่ยวข้องกับความโปร่งใส หลักนิติธรรมและปัจจัยเกี่ยวกับคอร์รัปชันล้วนมีคะแนนเท่าเดิม^{๑๒}

๓. บทวิเคราะห์

๑. ดังที่ได้กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าคำอธิบายเกี่ยวกับองค์ประกอบของนิติธรรมที่วงการกฎหมายไทยให้ความยอมรับได้มีการพัฒนามาจนถึงความชัดเจนในระดับหนึ่งแล้วซึ่งองค์ประกอบของหลักนิติธรรมที่เห็นตรงกันได้แก่

๑.๑ กฎหมายต้องใช้บังคับเป็นการทั่วไป หลักการสำคัญประการหนึ่งของหลักนิติธรรมคือ กฎหมายต้องมุ่งหมายให้ใช้บังคับกับบุคคลทุกคน โดยทั่วไปเสมอภาคกัน กฎหมายต้องไม่มุ่งใช้บังคับกรณีใดกรณีหนึ่งหรือกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะเจาะจง

๑.๒ กฎหมายไม่มีผลย้อนหลังหรือที่เป็นโทษ กฎหมายจะบัญญัติให้การกระทำใดเป็นความผิดอาญาและลงโทษย้อนหลังไม่ได้ การกระทำใด ๆ ที่ไม่มีกฎหมายกำหนดให้การกระทำนั้นเป็น

^{๑๒} สืบค้นจาก <https://www.ryt๙.com/s/prg/๒๙๔๖๘๖๙>, เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๖๒

ความผิดอาญา กฎหมายที่ออกในภายหลังจะบัญญัติให้การกระทำนั้นเป็นความผิดและมีโทษอาญา ย้อนหลังไม่ได้

๑.๓ การสันนิษฐานว่าผู้ต้องหาคืออาญาบริสุทธิ์ อยู่จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาเด็ดขาด ว่ามีความผิดให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหา หรือจำเลยยังไม่มีความผิดจนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาเด็ดขาดว่ามีความผิด หลักการนี้เพื่อประกันสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเพื่อจะได้รับโอกาสต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการต่อสู้คดีของตนอย่างเต็มที่

๑.๔ หลักความเป็นอิสระและเป็นกลางของผู้พิพากษา ผู้พิพากษาศาลการเป็นกลไกในการอำนวยความยุติธรรมชั้นสุดท้ายที่สำคัญ ดังนั้นผู้พิพากษาจะต้องมีความเป็นอิสระ ไม่ถูกแทรกแซงทั้งจากฝ่ายบริหารฝ่ายนิติบัญญัติหรือแม้แต่ฝ่ายตุลาการด้วยตนเอง รวมทั้งผู้พิพากษาต้องมีความเป็นกลางไม่มีอคติใด ๆ

๑.๕ เจ้าหน้าที่รัฐจะใช้อำนาจได้ภายใต้กฎหมายที่กำหนดไว้ องค์กรของรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องใช้อำนาจตามที่กฎหมายให้ไว้เท่านั้นจะใช้อำนาจเกินกว่าขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไม่ได้ หลักการข้อนี้จะช่วยคุ้มครองสิทธิเสรีของประชาชนทั่วไป

๑.๖ กฎหมายต้องไม่ยกเว้นความผิดให้แก่การกระทำในอนาคต การออกกฎหมายเพื่อรองรับยกเว้นการกระทำผิดที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตไม่สามารถกระทำได้ หลักการนี้ช่วยป้องกันผู้มีอำนาจที่อาจฉ้อฉลใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการป้องกันการกระทำผิดของตนในภายหน้า

๒. ความหมายของหลักนิติธรรมตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญความหมายในเบื้องต้นของหลักนิติธรรมที่ทุกคนยอมรับ คือ หลักนิติธรรมหมายถึงการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐและพลเมืองผูกพันและยอมปฏิบัติตามกฎหมายทั้งนี้อาจเป็นการให้ความหมายของหลักนิติธรรมที่มากไปกว่านี้ แต่ไม่อาจให้ความหมายของหลักนิติธรรมมากกว่านี้ กล่าวคือ ความหมายดังกล่าวเป็นเนื้อหาอย่างน้อยที่สุดของหลักนิติธรรม ดังนั้น ในการวิเคราะห์ความหมายของหลักนิติธรรมตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ จึงควรต้องวิเคราะห์จากที่มาและเจตนารมณ์ของหลักการตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ เนื่องจากที่มาและเจตนารมณ์ของหลักนิติธรรมตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญเป็นผลสืบเนื่องมาจากบริบททางสังคมและการเมืองไทยที่มีความแตกต่างไปจากบริบทของประเทศอื่น ๆ ตามที่แยก ดังต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของหลักนิติธรรมตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญกับที่มาของหลักนิติธรรมตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญหน้าที่ตั้งที่ได้กล่าวมาแล้ว เพื่อแก้ไขสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้บังคับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ได้แก่

- ๑) การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน
- ๒) การป้องกันการผูกขาดอำนาจรัฐและการใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรม

๓) การให้การปฏิบัติหน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นไปตามมาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมโดยเฉพาะเรื่องการเมืองมีประโยชน์ทับซ้อน และ

๔) การทำให้การตรวจสอบและการถ่วงดุลเป็นตัวอย่างมีประสิทธิภาพ

ทั้งนี้ศาลรัฐธรรมนูญได้ให้ความหมายของหลักนิติธรรมตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญว่า หลักนิติธรรมเป็นหลักการที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตยที่มีความมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความถูกต้องและชอบธรรมและเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโดยรวม ซึ่งองค์กรต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นรัฐสภา คณะรัฐมนตรีหรือศาล นอกจากจะต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามกฎหมายแล้วยังต้องปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้เป็นไปตามหลักนิติธรรมด้วยทั้งนี้ในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้เป็นไปตามหลักนิติธรรม องค์กรต่าง ๆ ต้องใช้อำนาจโดยอาศัยหลักเกณฑ์และโดยสุจริตหรือไม่ตามอำเภอใจ โดยมีประโยชน์ทับซ้อนหรือวาระซ่อนเร้นหรือไม่เป็นกลางเลือกประโยชน์ให้แก่บุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้ความว่า มีความสอดคล้องเกี่ยวกับหลักนิติธรรมตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแล้วกล่าวคือ หมายความว่าความดังกล่าวครอบคลุมที่มาของรัฐธรรมนูญตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญทั้งในเรื่องการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการป้องกันการผูกขาดอำนาจการใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมให้การปฏิบัติหน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นไปตามมาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรม โดยเฉพาะเรื่องการเมืองมีผลประโยชน์ทับซ้อนและเรื่องการทำให้การตรวจสอบและการถ่วงดุลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๔. บทสรุป

หลักนิติธรรมเป็นเสาหลักที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตย แม้ว่าหลักนิติธรรมจะมีความหมายคือหลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย โดยที่กฎหมายหรือกระบวนการทางยุติธรรมจะขัดแย้งต่อหลักนิติธรรมไม่ได้ ทั้งนี้ไม่ได้ หมายความว่าหลักนิติธรรมจะจำกัดอยู่แต่ในแง่การออกหรือแก้ไขกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมายหรือกระบวนการยุติธรรม เท่านั้น แต่หลักนิติธรรมยังเกี่ยวกับสังคมของไทยในบริบทการปกครองในระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญที่เป็นนิติรัฐ นิติธรรม การปกครองในระบอบประชาธิปไตยในมิติอื่น ๆ อีกหลายด้าน นักการเมืองและฝ่ายนิติบัญญัติอาจใช้เสียงข้างมากในการออกหรือแก้ไขกฎหมายซึ่งสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของหลักนิติธรรมได้ แต่ก็อาจไม่เป็นไปด้วยความชอบธรรมและเป็นธรรม การมีกฎหมายที่ดีแต่การบังคับใช้หรือกระบวนการยุติธรรมไม่เข้มแข็งก็สามารถทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน สร้างความเสียหายจำนวนมากแก่ประเทศชาติได้ กรณีกฎหมายที่มุ่งเสริมเฉพาะด้านเช่นเพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจก็อาจส่งเสริมให้มีผู้ได้เปรียบและมีความไม่เสมอภาค ซึ่งอาจสร้างปัญหาที่ไม่ตั้งใจให้สังคม เช่น ความเหลื่อมล้ำในสังคมระหว่างคนรวยกับคนจน ดังนั้น สังคมไทยจึงไม่ควรพิจารณาหลักนิติธรรมเฉพาะในแง่

หลักพื้นฐานแห่งกฎหมายเพียงมิติเดียว แต่ควรพิจารณาหลักนิติธรรมให้เชื่อมโยงกับมิติอื่นทั้งด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจสังคม และสิทธิมนุษยชน เพื่อให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยมีการพัฒนาไปอย่างเป็นระบบและเท่าเทียมกัน จึงเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญมีส่วนสำคัญในการพัฒนาสังคมไทยให้ดำรงอยู่อย่างเป็นธรรม กล่าวคือ คนไทยอยู่ในสังคมที่มีองค์กรภาคีรัฐที่ใช้ปฏิบัติหน้าที่หรือใช้อำนาจรัฐภายใต้หลักนิติธรรม ไม่กระทำการอย่างอำเอใจและลุแก่อำนาจ จะเกิดความสัมฤทธิ์ผลของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ตามหลักการและแนวคิดที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ดังนั้น จึงเห็นว่าตามแนวคิดและหลักการของหลักนิติธรรมเป็นหลักการพื้นฐานสำคัญของกฎหมายของประเทศ ซึ่งมีรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ จะต้องยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ นอกจากนี้ หลักนิติธรรมยังเป็นหลักการสำคัญในการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีหรือธรรมาภิบาล หากหน่วยงานภาครัฐและเจ้าหน้าที่ทุกคนปฏิบัติตามกฎหมาย และระเบียบข้อบังคับอย่างเคร่งครัด โดยคำนึงถึงความเป็นธรรม ความยุติธรรม ตามหลักนิติธรรมแล้ว มั่นใจได้ว่าจะทำให้กิจการบ้านเมืองพัฒนาเจริญก้าวหน้าและสังคมอยู่อย่างสงบสุขอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

คณะอนุกรรมการวิชาการว่าด้วยหลักนิติธรรมแห่งชาติและคณะอนุกรรมการบรรณาธิการหนังสือ
หลักที่ทำในคณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักที่ ๓ แห่งชาติ (กรุงเทพฯ :
บริษัท พี เอส พรินติ้ง แอนด์ ดีไซน์ จำกัด ๒๕๕๗).

จิตติ ติงศรัทีย์.หลักวิชาซีพนักกฎหมาย. ก.ท.ม.: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร. บทบรรณาธิการ, บทบัณฑิต. เล่มที่ ๒๐ ตอน ๓ พ.ศ. ๒๕๕๐.

ปรีดี เกษมทรัพย์. ประชาธิปไตยกับชนชั้นกลาง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๓๖.

ประยูร กาญจนกุล, “หลักนิติธรรมไทย” ในนิติรัฐนิติธรรม.

บรรศักดิ์ อูวรรณโณ, “นิติธรรมกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย” ในที่ระลึกในงาน
พระราชทานเพลิงศพเสี่ยเจี้ย ก๊กผล.

อรรถนิติ ดิษฐอำนาจ.วารสารศาลยุติธรรมปริทัศน์. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๔, ๒๕๕๓.

เอกบุญ วงศ์สวัสดิ์กุล. หลักนิติรัฐ หลักนิติธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒๕๕๓.